

Heerlijke nieuwe wereld

meulenhoff.nl

Aldous Huxley

*Heerlijke
nieuwe wereld*

ROMAN

Vertaald door Pauline Moody

MEULENHOF

Zeventiende, gewijzigde druk 2023

ISBN 978-90-290-9799-4

ISBN 978-94-023-2110-4 (e-book)

ISBN 978-90-528-6572-0 (audio)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Brave New World*

Vertaling: Pauline Moody

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio, Amsterdam

Omslagbeeld: Kevin Tong Illustration

Vormgeving binnenwerk: CeevanWee, Amsterdam

De voorwoorden van Yuval Noah Harari en Margaret Atwood zijn vertaald door Ronald Vlek.

Voor de Shakespeare-citaten werd gebruikgemaakt van de vertaling van dr. L.A.J. Burgersdijk.

© 1932 by Laura and Matthew Huxley, Executors of the Estate of Aldous Huxley

© 1999 Nederlandse vertaling Pauline Moody; Element Uitgevers, Naarden en Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Voorwoord Yuval Noah Harari © 2020 Yuval Noah Harari

Voorwoord Margaret Atwood © 2007 O.W. Toad Ltd.

Vertaling voorwoorden © 2023 Ronald Vlek en Meulenhoff Boekeryj bv, Amsterdam

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Utopieën lijken beter realiseerbaar dan men vroeger dacht. En wij staan dus voor een vraag die bepaald beangstigend is: hoe te ontkomen aan hun definitieve verwerkelijking? Utopieën zijn te realiseren. Het leven gaat in de richting van de utopieën. En er begint misschien een nieuw tijdperk, een tijdperk waarin de intellectuelen en de ontwikkelde klasse zullen dromen over middelen om de utopieën te vermijden en terug te keren naar een niet-utopische samenleving, die minder ‘volmaakt’ is maar wel vrijer.

NIKOLAJ BERDJAJEV,
Russisch filosoof (1874-1948)

Voorwoord

door Yuval Noah Harari

De belangrijkste technologische revolutie van de eenentwintigste eeuw is het vermogen om mensen te hacken. Mensen hacken betekent hen beter begrijpen dan zij zichzelf begrijpen. Als een overheid of een bedrijf ons beter begrijpt dan wij onszelf begrijpen, kan het vervolgens onze gevoelens en onze beslissingen voorspellen, onze gevoelens en onze beslissingen manipuleren, en uiteindelijk namens ons alle cruciale beslissingen nemen.

Om mensen te hacken heb je drie dingen nodig: een heleboel biologische kennis, een heleboel data, en een heleboel computerkracht. Tot op heden bezat niemand dat nog allemaal. Zelfs de meest totalitaire regimes beschikten niet over voldoende biologische kennis, voldoende data en voldoende computerkracht om miljoenen mensen systematisch te hacken. Daardoor kon zelfs in nazi-Duitsland of in de Sovjet-Unie de overheid niet precies weten of bepalen wat ieder individu dacht of voelde.

Maar binnen afzienbare tijd zullen bepaalde overheden en bedrijven wel over de benodigde biologische kennis, data en computerkracht beschikken om iedereen constant in de gaten te houden en voortdurend te weten wat wij op een bepaald moment denken en voelen. Ze zullen ons beter kennen dan wij onszelf kennen. En wat gaat er dan gebeuren?

Mocht het vermogen om mensen te hacken in handen vallen van een eenentwintigste-eeuwse Stalin, dan zal dat tot het slechtst denkbare totalitaire regime in de geschiedenis leiden. Het zal nog vele malen erger zijn dan alles wat we in de twintigste eeuw al hebben gezien. En er zijn zich al verschillende potentiële Stalins aan het warmlopen. Maar ook al weten we zo'n digitale dictatuur te verhoeden, dan zou het vermogen om men-

sen te hacken nog op allerlei manieren de menselijke vrijheid kunnen ondermijnen.

Naarmate mensen steeds meer op algoritmes vertrouwen voor het nemen van individuele en collectieve beslissingen, zal het gezag geleidelijk aan verschuiven van mensen naar die algoritmes. Die verschuiving vindt nu al plaats; miljarden mensen varen blind op het Facebook-algoritme om ons te vertellen wat er gaande is, op het Google-algoritme om ons te vertellen wat waar is, op Google Maps om ons te vertellen waar we naartoe moeten, op Netflix om ons te vertellen waar we naar moeten kijken en op het Amazon-algoritme om ons te vertellen wat we moeten kopen.

Mensen zijn gewend het leven te zien als een dramatische aaneenschakeling van beslissingen. De open democratie en het vrijemarktkapitalisme zien de mens als een autonoom wezen dat voortdurend keuzes maakt aangaande zijn bestaan. In kunstwerken – of het nu stukken van Shakespeare, romans van Tolstoj of smakeloze Hollywood-kluchten zijn – staat meestal de held centraal die zich voor een cruciale beslissing geplaatst ziet: zijn of niet zijn? Bij Karenin blijven of er met de joyeuze graaf Vronski vandoor gaan? Zowel de christelijke als de islamitische theologie richt zich op een vergelijkbare manier op de dramatiek van de allesbepalende beslissing door te benadrukken dat eeuwige verlossing of verdoemenis bepaald worden door het maken van de juiste keuzes. Wat gaat er gebeuren als de algoritmes ons straks dicteren wat we moeten doen, zelfs ons lichaam en ons brein een nieuwe vorm gaan geven?

Als dat gebeurt zal het menselijk leven niet meer een dramatische aaneenschakeling van beslissingen zijn. Democratische verkiezingen en de vrije markt zullen hun zin verliezen, net als de meeste religies en kunstwerken. Stelt u zich eens uw favoriete Shakespeare-stuk voor waarin alle cruciale beslissingen worden bepaald door het Google-algoritme. Hamlet zal een heel wat prettiger bestaan leiden, maar wat voor bestaan zal dat zijn? Be-

schikken wij over de filosofische en spirituele modellen om zin te geven aan een dergelijk bestaan?

We leven in een tijd van ongekeerde technologische overdaad, maar staan tegelijkertijd voor een filosofisch bankroet. Het gebruikelijke handjeklap tussen filosofen en politici houdt in dat filosofen tal van fantastische ideeën hebben en politici uitleggen dat die wegens een gebrek aan middelen niet uitvoerbaar zijn. We bevinden ons nu in de tegenovergestelde situatie. De nieuwe technologieën verschaffen politici de middelen om hemel en hel mogelijk te maken, maar de filosofen hebben moeite om zich voor te stellen hoe die hemel en hel eruit gaan zien.

De geschiedenis gruwet van een vacuüm. En de geschiedenis wacht niet op ons. Als we ons niet snel genoeg een beeld weten te vormen van de nieuwe hemel, zouden we zomaar door naïeve utopieën kunnen worden verleid. En als we ons niet snel genoeg een beeld weten te vormen van de nieuwe hel, dan zouden we er wel eens voor eeuwig in kunnen branden. Dus moeten we die nieuwe hemel en hel in kaart brengen, en wel snel. We hebben behoefte aan een leidraad voor de toekomst.

Misschien is de beste leidraad die ik ken wel een oude bekende: *Heerlijke nieuwe wereld* van Aldous Huxley. Het boek verkent wat er gebeurt als de overheid mensen kan hacken en de maatschappij kan controleren door de innerlijke realiteit van ons lichaam te manipuleren in plaats van de uiterlijke realiteit van ons bestaan.

Huxley schreef zijn meesterwerk in 1931, en hij had nog geen weet van genetica, kunstmatige intelligentie of het internet. Zijn technologisch toekomstbeeld is dan ook verouderd. Dat zullen zijn lezers voor lief moeten nemen. Toch is *Heerlijke nieuwe wereld*, ook al is het in technologisch opzicht achterhaald, het meest profetische boek van de twintigste eeuw, en een van de diepzinnigste beschouwingen over de technologie van de moderne filosofie. Sterker nog, *Heerlijke nieuwe wereld* wordt met het jaar relevanter.

Toen Huxley *Heerlijke nieuwe wereld* schreef, bereikte het sovjetcommunisme nieuwe hoogten op het terrein van wreedheid, had het fascisme vorm gekregen in Italië, maakte het nazisme zich op om Duitsland over te nemen, begon het militaristische Japan zijn veroveringsoorlog in China, en verkeerde de wereld in de ban van de Grote Depressie. Toch wist Huxley door al die donkere wolken heen te kijken en zich een toekomstige maatschappij voor te stellen zonder oorlogen, hongersnoden en plagen, die permanent in het teken stond van vrede, overvloed en gezondheid. Het is een op consumptie gerichte wereld, die de vrije teugel biedt aan seks, drugs en rock-'n-roll en geluk als hoogste goed ziet. De onderliggende gedachte van het boek is dat mensen biochemische algoritmes zijn, dat de wetenschap het menselijk algoritme kan hacken, en dat de technologie vervolgens kan worden ingezet om niet alleen het individu, maar zelfs een hele samenleving te manipuleren.

In Huxleys *Heerlijke nieuwe wereld* maken de Wereldchefs gebruik van geavanceerde biotechnologie en manipulatietechnieken om iedereen overal en altijd tevreden te houden en niemand reden te geven tot verzet. Er is dan ook geen noodzaak voor een geheime politie, concentratiekampen, of een orwelliaans Ministerie van Liefde. Sterker nog, het genie van Huxley toont zich in het bewijs dat mensen veel beter met liefde, genot en consumptie in het gareel zijn te houden dan met geweld, angst en soberheid.

In 1984 beschrijft Orwell een angstaanjagende, nachtmerrieachtige wereld, en is de vraag alleen nog: hoe voorkomen we dat we in zo'n afschuwelijke staat terechtkomen? Het lezen van *Heerlijke nieuwe wereld* is een aanzienlijk verontrustender en uitdagender ervaring, omdat het je confronteert met de vraag wat het nu precies tot een dystopie maakt. De wereld is vredig en welvarend, en iedereen is de hele tijd volkomen tevreden. Wat kan daar in hemelsnaam mis mee zijn?

Toen *Heerlijke nieuwe wereld* in 1932 verscheen, wisten zowel

Huxley als zijn lezers heel goed dat hij een gevaarlijke dystopie beschreef. Toch zouden veel hedendaagse lezers *Heerlijke nieuwe wereld* abusievelijk voor een utopie kunnen verslijten, en onze op consumptie gerichte maatschappij is ook druk doende Huxleys visie werkelijkheid te doen worden. Geluk is tegenwoordig het allerhoogste goed en we misbruiken de biotechnologie en de sociale media steeds vaker om alle burgers/consumenten maximaal tevreden te houden. U vraagt wat daar mis mee kan zijn? Lees *Heerlijke nieuwe wereld*. De samenspraak over het klimaat tussen Mustapha Mond en John de Wilde behoort tot de diepzinnigste gesprekken over technologie, geluk en de zin van het leven in de moderne westerse filosofie.

Yuval Noah Harari, 2019

Voorwoord

door Margaret Atwood

‘O, heerlijke nieuwe wereld, die zulke wezens draagt!’
– Miranda in Shakespeare’s *De storm*,
als ze voor het eerst de gestrande hovelingen ziet

In de tweede helft van de twintigste eeuw wierp een tweetal visionaire boeken al hun schaduw vooruit. Het eerste was de in 1949 verschenen roman van George Orwell, *1984*, met zijn angstaanjagende beeld van een hardvochtige, totalitaire, alles controlerende staat – een werk dat ons Grote Broer opleverde, het gedachtenmisdrijf, de Nieuwspraak, het geheugengat, het martelpaleis dat het Ministerie van Liefde genoemd werd en het ontmoedigende beeld van een laars die de mens voor eeuwig in het gelaat trapt.

Het tweede was *Heerlijke nieuwe wereld* van Aldous Huxley (1932), dat een andere en mildere vorm van totalitarisme introduceerde – een vorm die haar burgers volzaam maakte via in flessen gekweekte baby’s en in toom hield met behulp van hypnose in plaats van geweld, met een onbegrensde consumptie die het raderwerk van de productie draaiende hield en verplichte promiscuïteit die afrekende met seksuele frustratie, met een voorbepaald kastenstelsel, dat van een hoog intelligente bestuurdersklasse tot een subgroep van domme ondergeschikten reikte, geprogrammeerd om vol liefde het mindere werk te doen, en met behulp van soma, een roesmiddel dat zonder enige bijwerking instant gelukzaligheid teweegbrengt.

Welk concept zou het pleit winnen, zo vroegen we ons af. Tijdens de Koude Oorlog leek dat van *1984* de meeste kans te maken. Maar toen in 1989 de Berlijnse Muur viel, verkondigden

betweters dat het verleden daarmee was afgesloten, kraaide het ongebreideld consumeren victorie, en ging er al behoorlijk wat quasi-soma rond in de maatschappij. Goed, de promiscuïteit had door aids een flinke klap opgelopen, maar toch leken we op weg naar een triviaal, giechelg, door roesmiddelen geëntameerd consumptiewalhalla: *Heerlijke nieuwe wereld* leek te gaan triomferen.

Maar ook dat beeld kantelde met de aanslag op de New Yorkse Twin Towers in 2001. Het gedachtenmisdrijf en de laars die de mens in het gelaat trapte hadden toch niet zomaar afgedaan. Het Ministerie van Liefde lijkt weer helemaal terug, al beperkt het zich niet meer tot de landen achter het voormalige IJzeren Gordijn. Het Westen heeft nu zijn eigen versies.

Maar ook *Heerlijke nieuwe wereld* is niet verdwenen. Winkelcentra strekken zich uit zover het oog van de bulldozer reikt. Aan de grillige grenzen van de genetisch manipulerende samenleving bevinden zich ware gelovigen die de mond vol hebben over gen-rijken en gen-armen – de alfa's en epsilons van Huxley – en al naarstig werken aan plannen voor genetische manipulatie, en – om *Heerlijke nieuwe wereld* nog eens dubbeldik te overtreffen – voor onsterfelijkheid.

Zou het mogelijk zijn dat beide toekomstvisies – de hardvochtige en de milde variant – naast elkaar kunnen bestaan, en op dezelfde plek? En hoe zou dat dan zijn?

Het is echt tijd om *Heerlijke nieuwe wereld* opnieuw tegen het licht te houden. En zijn heel veel argumenten te bedenken voor en tegen de daarin beschreven volledig maakbare samenleving, waarin iedereen 'nu gelukkig is'. Wat voor soort geluk is er in de aanbieding, en wat is de prijs die we er wellicht voor moeten betalen?

Ik las *Heerlijke nieuwe wereld* voor het eerst in het begin van de jaren vijftig, toen ik veertien was. Het maakte diepe indruk op me, al begreep ik niet alles wat ik las. Het is de verdienste van

Huxleys schrijftalent dat ik, hoewel ik niet wist wat een hemdbroekje was, en ook niet dat een ritsluiting bij eerste verschijning vanaf de kassel nog een duivelse verlokking was genoemd omdat hij het zo makkelijk maakte om zich van kleding te ontdoen – toch een duidelijk beeld had van een ‘ritshemdbroekje’, dat vrouwelijke kledingstuk met een rits aan de voorkant dat zo losjes kon worden afgeworpen:

‘Rits! Het ronde, roze gewaadje spleet zich als een keurig in tweeën gesneden appel. Een armbeweging, het optillen eerst van de rechervoet, dan de linker: het ritshemdbroekje lag levenloos en als leeggelopen op de vloer.’

Ikzelf leefde in de tijd van de ‘elastische step-in’ waar je amper uit of zelfs in kwam zonder een episch gevecht te leveren, dus dat was best heftig.

Het meisje dat haar ritshemdbroekje afwerpt is Lenina Crowne, een blauwogige schoonheid die zowel vreemd onschuldig als verleidelijk voluptueus is – ofwel ‘goedgevuld’, zoals haar vele mannelijke bewonderaars haar omschrijven. Lenina ziet niet in waarom ze niet naar bed zou mogen met iemand die ze leuk vindt, want het is immers beleefd om zoiets te doen, terwijl het juist egoïstisch is om zoiets niet te doen. De man die ze tracht te verleiden door zich van haar ondergoed te ontdoen is John ‘de Wilde’, die ver van de ‘beschaafde’ wereld is opgegroeid, op een rantsoen van shakespeareaanse kuisheid/vuilbekkerij, Zufi-cultussen en zelfkastijding, die gelooft in godsdienst en romantiek, en in lijden om je geliefde waardig te zijn. Hij idealiseert Lenina tot het moment waarop ze nonchalant en onbeschaamd haar ritshemdbroekje afwerpt.

Nooit eerder stonden de verlangens van twee geslachtsdelen zo lijnrecht tegenover elkaar. En daar speelt Huxley met zijn verhaal op in.

Heerlijke nieuwe wereld is een utopie van een volmaakte wereld of juist zijn akelige tegenhanger, de dystopie, het is maar hoe je er-

naar kijkt: haar bewoners zijn altijd knap, veilig en verlost van ziektes en zorgen, maar dan wel op een manier die wij als onaanvaardbaar zouden betitelen. ‘Utopia’ wordt wel als ‘geen plek’ opgevat, naar het Griekse *o topia*; maar anderen herleiden het juist naar ‘eu’, zoals in *eugenes*, in dat geval zou het ‘gezonde plek’ of ‘weldadig oord’ betekenen. Sir Thomas More kan het in zijn *Utopia* uit de zestiende eeuw mogelijk dubbelzinnig hebben bedoeld: Utopia is het weldadige oord dat nergens bestaat.

Als literair concept heeft *Heerlijke nieuwe wereld* dus een lange lijst van literaire voorouders, de *Staat* van Plato, het Bijbelboek Openbaringen en de mythe van Atlantis zijn de verre voorouders van de vorm; dichterbij in tijd zijn *Utopia* van sir Thomas More, het land van het sprekende paard, de volkomen rationele Houyhnhnms uit *Gullivers reizen* van Jonathan Swift en *De tijd-machine* van H.G. Wells, waarin de hersenloze, knappe ‘bovenklasse’ overdag van het leven geniet, en de lelijke ‘onderklasse’ de ondergrondse machinerie bemeestert en ‘s nachts naar boven komt om zich in het feestgewoel te storten’.

In de negentiende eeuw – toen de verbeteringen op het gebied van riolering, geneeskunde, communicatietechnologie en vervoer elk jaar weer nieuwe deuren openden – werden tal van serieuze utopieën gevoed door het optimisme dat op dat moment hoogtij vierde, met *Nieuws van nergens* van William Morris en *Terugblik* van Edward Bellamy als belangrijkste representanten.

Voor zover zij kritisch staan tegenover de bestaande samenleving van dat moment, maar tegelijk weinig vertrouwen tonen wat betreft de vooruitzichten van de menselijke soort, raken utopieën misschien aan satire, zoals in de werken van Swift, More en Wells; maar waar ze het inzicht delen dat de mensheid valt te vervolmaken, of op zijn minst enorm te verbeteren, lijken het eerder idealiserende romans, zoals bij Bellamy en Morris. De Eerste Wereldoorlog betekende het einde van de romantisch-idealistische utopistische droom in de literatuur, net op het mo-

ment dat diverse utopistische plannen gestalte leken te krijgen, zij het met rampzalige gevolgen. Het communistische regime in Rusland en de machtsovername van de nazi's in Duistland zijn beide begonnen als een utopistisch visioen.

Maar zoals de meeste literaire utopieën al hadden moeten ondervinden liep de vervolmaakbaarheid stuk op de klippen van de tweedracht. Wat doe je als mensen jouw ideeën niet steunen of niet in je plannen passen? Nathaniel Hawthorne, zelf gedesillusioneerd afgehaakt na het utopistische Brook Farm-project, wees erop dat de puriteinse stichters van New England – die het nieuwe Jeruzalem hadden willen bouwen – hun bouwactiviteiten waren begonnen met een gevangenis en een galg. Gedwongen heropvoeding, verbanning en terechtstelling zijn de vertrouwde alternatieven die in utopieën geboden worden aan eenieder die zich afzet tegen de heersende macht. Je kunt je ogen verliezen aan de ratten – zoals in 1984 – als je niet van Grote Broer wilt houden. (*Heerlijke nieuwe wereld* heeft zo zijn eigen, wat mildere strafsysteem: voor wie zich niet aanpast is er de verbanning naar IJsland, waar te midden van gelijkgestemden over het Definitieve Einde van de Mens kan worden gediscussieerd, zonder dat ‘normale mensen’ daarmee worden lastiggevallen – op een soort universiteit als het ware.)

Utopieën en dystopieën dienden al sinds Plato's *Staat* op gelijke leest te zijn geschoeid als bestaande samenlevingen. Alle moesten zich over dezelfde kwesties uitspreken: waar wonen mensen, wat eten ze, wat dragen ze, wat doen ze op het gebied van seks en het opvoeden van kinderen? Wie hebben de macht, wie doen het werk, hoe verhouden de burgers zich tot de natuur, en hoe functioneert de economie? Romantische utopieën zoals *Nieuws van nergens* van Morris en *Kristallen tijd* van W.H. Hudson schetsen een prerafaëlitisch beeld, waarin de bewoners rondlopen in ruisende gewaden en vertoeven in natuurlijke behuizingen die aan Engelse landhuizen doen denken, met een overdaad aan gebrandschilderde ramen en vele kunstobjecten. Alles zou gewel-

dig zijn, zo wordt ons voorgespiegeld, mits we de industrialisatie vaarwel zegden, naar de natuur terugkeerden en iets aan de overbevolking deden. (Hudson lost dat laatste probleem simpelweg op door seks te verbieden, behalve voor één ongelukkig stel per landhuis dat gedoemd is om zich voort te planten.)

Maar toen Huxley aan het begin van de jaren dertig *Heerlijke nieuwe wereld* schreef, was hij, in zijn eigen woorden, een ‘gemuseerd toekijkende pyrronistische estheet’, die tot de kring van nouveaux riches behoorde rond de Bloomsbury Group en er behagen in schepte om zich af te zetten tegen al wat uit de tijd van koningin Victoria of koning Edward stamde. Dus gooit *Heerlijke nieuwe wereld* de ruisende gewaden, de kunst en het boomknuffelen het raam uit. De architectuur is futuristisch – elektrisch verlichte torens en zachtroze glanzend glas – en het stadsgezicht is genadeloos onnatuurlijk en al even genadeloos geïndustrialiseerd. Viscose, acetaat en kunstleer zijn favoriete materialen; flatgebouwen, compleet met kunstmatige muziek en kranen die een waaier van geuren verspreiden, zijn de behuizingen; vervoer geschiedt per privéhelikopter. Baby’s worden niet meer geboren maar gekweekt in flessen die zich langs transportbanden bewegen, in verschillende types en series afhankelijk van de behoefte van de ‘korf’, en gevoed met ‘externe secretie’ in plaats van ‘melk’. Het woord ‘moeder’ – door de victorianen nog zo in ere gehouden – is een stuitende obsceniteit geworden; en ongebreidelde seks, wat voor de victorianen een stuitende obsceniteit was, is nu *de rigueur*.

“Lenina knikte. “Hij heeft me vanmiddag een paar klapjes op m’n billen gegeven.”

“Zie je nou!” Er klonk triomf in Fanny’s stem. “Daaruit blijkt duidelijk waar hij voor staat. Streng conservatisme.”

Bij de kleurrijke grapjes in *Heerlijke nieuwe wereld* gaat het vaak om dit soort omkeringen – bij de eerste lezers baarden ze aanzienlijk meer opzien dan bij ons, maar ze zijn nog steeds wrang genoeg. De victoriaanse zuinigheid is veranderd in de verplich-

ting tot consumeren, de victoriaanse monogamie-tot-de-dood-
ons-scheidt heeft plaatsgemaakt voor 'iedereen behoort toe aan
ieder ander', het victoriaanse geloof is vervangen door de ere-
dienst voor een verzonnen godheid – 'Onze Ford', genoemd
naar de Amerikaanse autokoning Henry Ford, de god van de lo-
pende band – bestaande uit gemeenschappelijke orgieën. Zelfs
de Onze Ford-kreet 'orgie-porgie' is een variant op het bekende
kinderrijmpje, waarin meisjes aan het huilen worden gemaakt
door ze een kus te geven. Nu is het juist zo dat ze hete tranen
schreien als ze geen kus krijgen – zoals 'de Wilde' de waterlan-
ders doet stromen.

Seks staat vaak centraal in utopieën en dystopieën – want de
vraag wie wat mag, met welk geslachtsdeel en met wie, is im-
mers een van de belangrijkste kwesties die de mens bezighoudt.
Omdat seks en voortplanting gescheiden zijn en vrouwen niet
meer zelf baren – ze walgen al bij de gedachte – is seks een tijd-
verdrrijf geworden. Naakte kindertjes spelen erotische spelletjes
in het struweel om al vroeg de slag te pakken te krijgen. Sommi-
ge vrouwen zijn steriel en gewoon leuke meiden, al hebben ze
wel wat gezichtsbeharing. De anderen volgen het 'malthusiaanse
programma' – een vorm van geboorteregeling –, krijgen een
'zwangerschapssubstituut' toegediend als ze zich broeds voelen
en lopen rond met modieuze imitatieleren patroongordels vol-
gepropt met voorbehoedsmiddelen. Gaan ze over de schreef met
hun malthusiaanse programma, dan is er altijd nog het abortus-
centrum van schitterend roze getint glas. Huxley schreef nog
voordat de pil bestond, maar die bracht met zijn komst Huxleys
idee van seksuele vrijheid voor iedereen wel enkele stappen
dichterbij. (En de homo's dan? Betekende 'iedereen behoort toe
aan ieder ander' ook echt íeder ander? Dat krijgen we niet te ho-
ren.)

Natuurlijk stond Huxley nog met één been in de negentiende
eeuw: hij had nooit van zijn omgekeerde moraal kunnen dromen
als hij die niet zelf ook als beklemmend had ervaren. In de

periode waarin hij *Heerlijke nieuwe wereld* schreef, was hij nog onder de indruk van een bezoek aan de Verenigde Staten, waar hij met name was geschrokken van het massaconsumentisme met zijn groepsgedrag en vele platvloersheden.

Ik gebruik met opzet het woord ‘dromen’, omdat *Heerlijke nieuwe wereld* – in zijn geheel gelezen – een effect teweegbrengt dat weinig van een gecontroleerde hallucinatie verschilt. Alles is oppervlakte; er is geen diepte. Zoals u misschien mocht verwachten van een schrijver met een beperkt gezichtsvermogen, overheerst het visuele aspect: kleuren zijn intens, licht en duisternis worden levendig beschreven. Geluid komt op de tweede plaats, vooral tijdens plechtigheden en orgieën, en het bekijken van voelfilms – die je de ervaringen van de personages op het witte doek laat meevoelen – *De gorillabruiloft* en *Het liefdesleven van de potvis* zijn veelzeggende titels. Geur komt op de derde plaats – parfum waaiert overal en wordt hier en daar gedept; een van de aangrijpendste scènes tussen John de Wilde en de mooie Lenina is die waarin hij zijn gezicht in aanbidding in haar goddelijk geurende ondergoed begraaft terwijl zij ligt te slapen, volledig van de wereld na een krachtige dosis soma, mede omdat ze de lucht van het echte leven verfoeit in het reservaat waar de nieuwe wereld nog niet is verwezenlijkt.

Veel utopieën en dystopieën leggen de nadruk op eten (heerlijk dan wel afschuwelijk; of in het geval van Swifts Houyhnhnms op haver), maar in *Heerlijke nieuwe wereld* blijven de etenswaren onbenoemd. Lenina en haar scharrel van de maand, Henry, nuttigen een ‘een uitstekende maaltijd’, maar we krijgen niet te horen waaruit die bestaat. (Rundvlees, dunkt me, gezien de enorme stallen met koeien die de externe secreties leveren.) Ondanks de overvloedige beschikbaarheid van seks op afroep zijn de lichamen in *Heerlijke nieuwe wereld* vreemd onstoffelijk, waarmee Huxley zijn idee onderstreept dat in een wereld waarin alles beschikbaar is niets nog betekenis heeft.

Betekenis is in feite afgeschaft, voor zover mogelijk. Alle boe-

ken, met uitzondering van werken over technologie, zijn verboden, niets ten nadele van *Fahrenheit 451* van Ray Bradbury uit 1953; museumgangers zijn uitgemoord, indachtig de uitspraak van Henry Ford: ‘Geschiedenis is kletsboek.’ Wat God betreft, die is aanwezig ‘als een afwezigheid, alsof hij helemaal niet bestaat’ – behalve, natuurlijk, voor de diepgelovige John de Wilde, die is opgegroeid in een Zuñi-‘reservaat’ waar gewone heerlijke-nieuwe-wereld-bewoners niet mogen komen. Daar gaat het archaische leven door, met een en al ‘betekenis’ van de meest intense soort. John is het enige personage in het boek met een echt lichaam, maar hij ervaart het via pijn, niet via genot. ‘Niets kost hier genoeg,’ zegt hij over de geparfumeerde nieuwe wereld waar hij bij wijze van ‘experiment’ naartoe is gehaald.

De ‘ vertroosting ’ die geboden wordt door Mustapha Mond, een van de tien ‘Wereldchefs’ en een rechtstreekse afstammeling van Plato’s klasse der wachters, voldoet niet voor John. Hij wil de oude wereld terug – voosheid, ziektes, vrije wil, angst, leed, bloed, zweet, tranen en de hele mikmak. Hij gelooft dat hij een ziel bezit, en net als menige bezitter van zo’n ding in de literatuur dient John te boeten voor zijn geloof – neem de missionaris uit ‘Miss Thompson’, het verhaal dat Somerset Maugham in 1921 schreef, die zich ophangt na te hebben gezondigd met een prostituee.

In het nawoord van *Heerlijke nieuwe wereld*, dat is geschreven in 1946, na de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog en Hitlers Endlösung, bekritiseert Huxley zichzelf omdat hij in zijn utopie/dystopie uit 1932 maar twee alternatieven had geboden – ‘een krankzinnig leven in Utopia’ of ‘het primitieve leven van een oermens in een indiaans dorp, een leven dat in sommige opzichten menselijker is, maar in andere nauwelijks minder vreemd en abnormaal’. (Hij biedt trouwens ook nog een derde soort van bestaan – de intellectuele gemeenschap van onaangepasten in IJsland – maar de arme John de Wilde mag daar niet heen, al had hij het er toch niet leuk gevonden omdat er niet in het openbaar

wordt geeseld.) De Huxley van 1946 komt met een ander Utopia, een Utopia waarin geestelijk evenwicht wel degelijk mogelijk is. Huxley doelt daarmee op een soort ‘vroom utilitarisme’ in dienst van ‘het bewuste en intelligente nastreven van de eindbestemming van de mens, de tot eenwording voerende kennis van het immanente tao of logos, de transcendente godheid of *brahman*.’ Geen wonder dat Huxley daarna stevig aan de mescaline ging en *De deuren der waarneming* schreef en daarmee in de jaren zestig een generatie kweekte van junkies en popmuzikanten die God zochten in een veranderde chemie van de hersenen. Zijn belangstelling voor soma, zo lijkt het, kwam niet zomaar uit de lucht vallen.

Intussen zitten degenen van ons die nog op dit ondermaanse rondscharrelen – en dus de mogelijkheid hebben om boeken te lezen – nog met *Heerlijke nieuwe wereld*. Hoe staat dat nog over-eind, na vijfenzeventig jaar? En hoe dicht zijn we genaderd, in het echte leven, tot de maatschappij van willoze consumenten, ijdele genotzoekers, gebruikers van geestverruimende middelen en geprogrammeerde conformisten die het boek ons in het vooruitzicht stelt?

Het antwoord op de eerste vraag is, voor mij, dat het nog volledig over-eind staat. Het doet nog even krachtig, fris en ont-regelend aan als toen ik het zelf voor het eerst las.

Het antwoord op de tweede vraag, beste lezer, is aan u. Kijk in de spiegel: ziet u daarin Lenina Crowne of ziet u John de Wilde? Als u een mens bent, zult u iets van allebei zien, want we hebben altijd twee kanten gehad. We willen net zo zijn als de onbekommerde goden die op de Olympus rondhangen, die altijd mooi blijven, zich te buiten gaan aan seks en zich vrolijk maken om de beproevingen van anderen. En tegelijkertijd willen we die beproefde anderen zijn, omdat we geloven, net als John, dat het leven een betekenis heeft die het spel van de zintuigen overstijgt, en dat instant bevrediging nooit genoeg zal zijn.

Het geniale van Huxley was dat hij ons onszelf liet zien in al

onze tweeledigheid. Als enige diersoort gaan we gebukt onder de voltooid toekomstige tijd. Rakker de hond kan geen toekomstige hondenwereld voor zich zien waar alle vlooiën uit verwijderd zijn en het hondenvoer zijn glorieuze potentieel volledig zal hebben bereikt. Maar dankzij hun uniek gestructureerde talen kunnen mensen zich wel zo'n verheven status toedichten, al kunnen ze ook de nodige twijfels hebben over hun fabuleuze constructies. Het is dat tweeledige voorstellingsvermogen dat meesterwerken van de verbeelding voortbrengt zoals *Heerlijke nieuwe wereld*.

Om nog even uit *De storm* te citeren, waar Huxley zijn titel aan ontleende: 'Van dezelfde stof zijn wij als dromen.' En nachtmerries, had hij er nog aan toe kunnen voegen.

Margaret Atwood, 2007

